

FILE DIN VIAȚA UNEI BISERICI ȘI A UNUI MITROPOLIT (I)

Veronica BOLDIȘOR
istoric, colaborator la Muzeul Literaturii Române „M. Kogălniceanu”

**Dedic acest studiu memoriei românilor,
printre ei numărându-se și Gurie Grosu,
care au făurit Unirea din anul 1918.
Luminoasă fie-le amintirea!**

Abstract

The author is presenting the situation around the Metropolitan Church of Bessarabia in the interwar years through the activity of the Mitropolit Gurie Grosu. In the first chapter is elucidated the problem of canonical subordination of the Church of Bessarabia after the union of the province with Romania, in 1918. Is thorough presented the statistic of the events of that period. The author analyses the difficulties in the way of Bessarabian Church unification with the Church of Old Kingdom of Romania.

Keywords: Ecclesiastical autonomy, canonical subordination, Diocese congress, Regional Mitropolis, international dialogue, national and ecclesiastical union.

* * *

I. BISERICA DINTRE PRUT ȘI NISTRU ÎN PRIMII ANI DUPĂ UNIREA BASARABIEI CU PATRIA-MAMĂ

§ 1. Problema subordonării canonice a Bisericii din Basarabia

Zguduit de profunda și îndelungata criză economică, socială, națională și religioasă, întinsul imperiu țarist, ce părea invincibil la începutul sec. XX, în februarie 1917 s-a destrămat în uriașe valuri centrifuge, provocând haos și anarhie, amplificate de lovitura de stat din 25 octombrie / 7 noiembrie 1917. La început timid, apoi din ce în ce mai îndrăzneț, popoarele împilate de la periferiile imperiului au început

să-și ceară dreptul la autodeterminare. Nici preoțimea din Basarabia n-a prețat să-și revendice drepturile naționale, mai întâi la Congresul Extraordinar al Clerului și Mirenților din Eparhia Chișinăului (19-25 aprilie 1917), apoi la cel din 24 august al aceluiași an. Majoritatea clerului basarabean, de proveniență țărănească și cu studii medii speciale, ținută mai bine de 100 de ani în eroare ideologică, nu era pregătită pentru revendicarea autocefaliei. Programele ambelor congrese preoțești cereau doar autonomie în cadrul Bisericii Pravoslavnice Ruse, preoți autohtoni, ierarhi autohtoni, slujbe în locașurile sfinte în limba băștinașilor, editarea literaturii cu caracter religios, de asemenea în „limba moldovenească” etc. Revendicarea privind autonomia a fost speculată din start de către emisarii ideologiei panslaviste, care au încercat să compromită această formidabilă cerință, inoculând preoțimii basarabene ideea caracterului ei „anticanonice”. După Unirea Basarabiei cu România, ei au speculat în continuare sintagma „autonomie bisericască”, dar i-au schimbat macazul. Astfel, preoțimea basarabeană trebuia să lupte mai departe, de data aceasta militând cu ardoare pentru autonomie în raport cu Biserica Ortodoxă Română. În acest scop, dușmanii Statului Român au folosit toate mijloacele și pârghiile posibile: ignoranța clerului și a mirenților, dezinformarea celor mai lucizi dintre aceștia, propaganda românofobă în mass-media de limbă rusă,

preponderentă în Basarabia, diversiunea, problema stilului calendaristic etc., etc. Efectul acestor diversiuni a fost devastator. Clerul basarabeian a fost atras într-o cursă din care a ieșit cu greu, tardiv. O parte dintre preoți n-a mai înțeles nimic din frământările religioase din Basarabia, până în clipa când a venit peste ea fatidicul an 1940.

După Unirea cu Țara-mamă, ultimul ierarh rus al Basarabiei, Anastasie Gribanovski (1915-1918), și-a lăsat „turma” de izbeliște, părăsind-o în luna mai 1918, fără să anunțe noile autorități bisericești în slujba cărora n-a dorit să se angajeze. A plecat la Moscova, iar de acolo, doi ani mai târziu, a emigrat în Serbia, deși Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române i-a propus colaborarea în mai multe rânduri. Tocmai de aceea miră afirmația istoricilor ruși contemporani, precum că nu Anastasie a ales să plece, ci autoritățile române l-au obligat s-o facă: „Deoarece în anul 1918 Basarabia a intrat în componența Regatului Român, peste hotarele țării noastre [ale Rusiei – n.n.] s-a pomenit și o mare parte a eparhiei Chișinăului. Arhiepiscop al Chișinăului și Hotinului în această perioadă era remarcabilul slujitor al Bisericii Ruse, participant activ la Înaltul Sobor din 1917-1918 – Î.P.S. Anastasie (Gribanovski). În anul 1918 autoritățile române i-au propus să părăsească Chișinăul, în locul lui a fost instalat un arhieru român, iar eparhia a trecut în gestiunea Bisericii Române.”¹

Pe parcursul întregului an 1918 problema subordonării canonice a Bisericii din Basarabia a constituit subiectul principal al articolelor publicate în revista *Luminătorul* de către redactorul ei, protoiereul Constantin Popovici. Înțeleptul teolog scria într-un limbaj simplu, pe înțelesul tuturor, dar preoțimea basarabeiană sau nu citea, sau nu înțelegea, sau – și mai rău – nu voia să înțeleagă adevărul. Iată, de pil-

dă, ce scria părintele Constantin în articolul *Atârnările noastre cele bisericești după alipirea Basarabiei la România*: „Canonul 8 al Soborului III a toată lumea (Sinodul ecumenic de la Efes din anul 431 – n.n.) glăsuiește: «Nimeni din episcopi să nu întindă stăpânirea sa asupra altei eparhii, care n-a fost sub mâna lui ori a înaintașilor lui; iar dacă oarecine a întins și cu silnicie și-a supus sie oarecare eparhie, apoi să o întoarcă pre ea, ca să nu calce pravilele sfinților părinți și sub chipul sfințeniei să aibă loc trufia stăpânirii lumesti.» Și așa Sfântului Sobor a toată lumea îi este plăcut, ca fiecare eparhie să păstreze în curățenie și fără strâmtorare drepturile ei cele de la început, după obiceiul din vechime întărit. Acest canon se repetă la toate soboarele vechi, începând de la Sfinții Apostoli. Canoanele opresc a alătura nu numai eparhii străine, dar și popoare deosebite, care nu fac o eparhie întreagă. De exemplu, canonul 17 al Soborului IV a toată lumea (Sinodul ecumenic de la Calcedon din anul 451 – n.n.) poruncește: «În fiecare eparhie popoarele de prin sate ori împrejurimea orașelor trebuie să fie neschimbat sub stăpânirea episcopilor, care le ocârmuiesc pre ele și mai deosebit dacă în curgerea de 30 de ani fără pricire le-au avut în ocârmuirea sa. Iar dacă mai puțin de 30 de ani (au ocârmuit) ori au fost pricire, apoi să fie dezlegat celor ce se socot obijduiți să-și caute dreptatea înaintea soborului

Catedrala „Nașterea Maicii Domnului” din Chișinău în perioada interbelică

¹ *История Русской Православной Церкви. Новый Патриарший период. Том I. 1917-1970. Sankt Petersburg, 1997, p. 588.*

de oblastie.» Se vede că se oprește a lua nu numai eparhii întregi străine, dar și popoare deosebite, mai ales, dacă ele în curgera de 30 de ani au fost sub ocârmuirea unui episcop fără nicio ceartă. Basarabeni au fost sub ocârmuirea arhierilor români nu 30, dar sute de ani și, fiind alăturați de Biserica rusească împotriva acestui canon, trebuie să revină la biserica românească. [...] Unii zic că, fiindcă biserica rusească a avut în purtare de grijă Basarabia în curgera de 100 de ani, apoi ea, după canonul acesta nu mai poate fi alăturată bisericește de România. Dar vom lua seama că Basarabia a fost alăturată bisericește de biserica rusească nu pentru că n-au fost bine știute hotarele ei, după cum era în vechime, dar din pricina alăturării politicești a Basarabiei la Rusia și cu totul împotriva canoanelor. Pentru aceasta vechimea de 100 de ani după Rusia n-are putere canonică și pe dânsa nu poate fi întărit dreptul bisericii rusești asupra Basarabiei. Pe de altă parte, care vechime e mai însemnată, cea de 100 de ani ori cea de 600-700 de ani, în curgera cărora Basarabia a făcut parte din Biserica Română?²

Abia pe 21 februarie 1920 delegații Congresului Eparhial Extraordinar din Chișinău au votat Unirea Bisericii basarabene cu Biserica Țării. Ei au alcătuit și un *Memoriu*, adresat Patriarhului Rusiei Tihon, răspunzându-i astfel la *Gramota* din 23 mai 1918, trimisă de acesta Mitropolitului Moldovei Pimen, prin care Bisericii din Basarabia i se propunea să hotărască singură cui să i se subordoneze canonic. *Memoriul* a rămas însă în analele Bisericii Ortodoxe Române, basarabeni neputându-l expedea Patriarhului moscovit, care era ținut la acea vreme în domiciliu forțat.

Arestarea Patriarhului Tihon și impunerea domiciliului forțat intrase deja în obișnuința autorităților bolșevice de la

Kremlin. Pentru prima oară acest lucru s-a întâmplat pe 24 noiembrie 1918, cauza fiind *Anatema* alcătuită de Tihon și expediată Consiliului Comisarilor Poporului la împlinirea unui an de la lovitura de stat bolșevică din octombrie 1917. Iată doar câteva spicuiuri din acea nesfârșită și răscolitoare acuză: „... Voi ați împărțit poporul în tabere care se dușmănesc între ele și le-ați împins într-un război fratricid nemaiîntâlnit în cruzime. Dragostea hristică voi ați înlocuit-o deschis cu ura și în locul păcii ați aprins în mod artificial dușmănia de clasă. Și nu se vede sfârșitul războiului încins, pentru că voi vă străduiți să ajungeți la triumful fantomei revoluției mondiale cu mâinile muncitorilor și țăranilor ruși. Nu Rusiei i-a trebuit pacea rușinoasă încheiată de voi cu dușmanul extern, ci vouă, celor care ați pus la cale distrugerea definitivă a păcii în interiorul țării. Nimeni nu se simte în siguranță, toți trăiesc cu frica permanentă de a fi percheziționați, prădați, deportați, arestați, împușcați. Îi înșfăcați cu sutele pe neajutoratii, care lăncezesc cu lunile în închisori, îi condamnați la moarte adeseori fără anchetă și fără judecată, chiar și fără simplificata, introdusă de voi procedură de judecată. [...] Sunt executați episcopii, preoții, călugării și călugărițele, care nu s-au făcut vinovați cu nimic, ci, pur și simplu, prin acuzația gratuită, vagă și incertă de contrarevoluție. Pedeapsa neomenească se agravează pentru ortodocși prin lipsirea lor de ultima mângâiere de dinainte de moarte – Sfintele Maslu, iar trupurile celor uciși nu sunt predate rudelor pentru înmormântare creștinească. [...] Seducând poporul întunecat și analfabet cu posibilitatea înavușirii ușoare și nepedepsite, voi i-ați întunecat rușinea și i-ați înăbușit conștiința păcatului, însă oricare ar fi faptele cu care se acoperă crimele, omorul, violența, furtul vor rămâne întotdeauna păcate și crime ce vor implora Cerului răzbunarea. [...] Voi ați promis libertatea.

² *Luminătorul*. 1918, mai, 5-14.

Aceasta să fie libertate, când nimeni nu-și poate exprima deschis atitudinea, fără teama de a cădea sub acuzare de contra-revoluție? [...] Voi ați pus mâna pe averea bisericească, adunată de generații întregi de credincioși și nu v-ați gândit că le încălcați voința lor testamentară. Voi ați închis o serie de mănăstiri și de biserici fără niciun motiv pentru aceasta. Voi ați îngădit accesul la Kremlin – la acest patrimoniu sfânt al întregului popor credincios. Voi distrugeți forma străveche a comunității bisericești – parohia, distrugeți frățiile și alte așezăminte bisericești de caritate și de iluminare, împrăștiați adunările eparhiale bisericești, vă amestecați în administrarea internă a Bisericii Ortodoxe. [...] Nu este în dreptul Nostru să judecăm puterea pământescă: oricare putere, dată de la Dumnezeu, ar atrage asupra sa binecuvântarea Noastră, dacă ar fi cu adevărat «sluga Domnului» spre binele celor supuși ei și ar fi «de temut nu pentru faptele bune, ci pentru cele rele» (Romani, 13: 3). Dar pentru voi, cei care folosiți puterea pentru a-i persecuta pe cei apropiați și a-i distruge pe cei nevinovați, Noi venim cu povața Noastră: sărbătoriți-vă prima aniversare a aflării voastre la putere prin eliberarea întemnițaților, prin întreruperea vărsărilor de sânge, a violențelor, a ruinărilor, a îngădirii credinței. Îndreptați-vă nu spre distrugere, ci spre aranjarea ordinii și a legalității, dați poporului dorita și meritata de el odihnă de la luptele interne. În caz contrar, se va cere de la voi tot sângele cel fără de prihană, pe care voi l-ați vărsat (Luca, 11: 50), și de sabie veți pieri voi, cei ce ați scos sabia (Matei, 26: 52).

*Tihon, Patriarhul Moscovei
și al întregii Rusii*

*25 octombrie / 7 noiembrie 1918*³

Din nefericire, majoritatea frunțașilor Bisericii din Basarabia a rămas prinsă în mrejele seducătoare ale primei faze a revoluției anului 1917 din Rusia. Dacă în Basarabia s-ar fi instaurat, fie și pentru câteva luni, puterea sovietică, nici un om cu mintea trează nu ar mai fi privit visător peste Nistru, râvnind la traiul „liber” și „înfloritor” din Țara Sovietelor.

Așadar, delegații Congresului Eparhial Extraordinar din Chișinău din februarie 1920 nu au mai reușit să expedieze Patriarhului Tihon *Memoriul* prin care Biserica din Basarabia își anunța Unirea cu Biserica Ortodoxă Română. Dar acest lucru nici nu mai era necesar. Războiul mondial care a schimbat harta Europei, a întrerupt și legăturile eparhiilor rămase în afara hotarelor fostului imperiu țarist cu centrul Bisericii Ruse. Astfel, la 20 noiembrie 1920, Sfântul Sinod Rus, prezidat de Patriarhul Tihon, a emis un ucaz cu privire la autoadministrarea eparhiilor în cazul în care lipsește dirijarea canonică din partea organelor superioare bisericești sau în cazul imposibilității reluării legăturilor bisericești cu acestea. Ucazul patriarhal nr. 362, fără precedent în istoria Bisericii Ruse, prin punctul 2, glăsuia: „În cazul în care eparhia, în urma deplasării frontului, a schimbării graniței de stat etc., se va pomeni în afara oricărei legături de comunicare cu Conducerea Bisericească Superioară sau în cazul în care aceasta își încetează activitatea din motive necunoscute, Arhiepiscopul Eparhial intră pe dată în legătură cu Arhiepiscopii Eparhiilor învecinate în vederea organizării instanței superioare a puterii bisericești pentru câteva Eparhii, aflate în condiții egale sub forma Guvernului Superior Bisericesc Temporar sau a Mitropoliei regionale, sau a altor forme.”⁴

³ Акты Святейшего Тихона, Патриарха Московского и всея России. Москва, 1994, сс. 149-151.

⁴ ТРОИЦКИЙ, С.В. Размежевание или раскол. Paris, 1932, p. 46.

Acest document, de care clerul din Basarabia n-a avut știre în anii interbelici, rămâne actual și azi în disputa bisericească din Republica Moldova.

Un alt măr al discordiei între clerul basarabean și administrația bisericească română în primii ani de după Unire l-a constituit aplicarea principiului eligibilității în viața Bisericii.

Încă în secolul IV (anul 364) Sinodul din Laodiceea, prin Canonul 13, a abolit principiul „democratic” de alegere a episcopilor, oprind „grămezii norodului să aleagă pre cei care se aferosesc pre sine stradei bisericești, fiindcă la alegerea episcopului se întâmplau neorânduiele și învâluire în norod”⁵. Atât în Rusia țaristă, cât și în România regală ierarhii nu erau aleși de către forurile reprezentative ale credincioșilor, ci numiți în scaunul arhipăstoresc de către Sfântul Sinod.

Basarabeni însă, precum spuneam mai sus, au rămas învâluiți pentru multă vreme, unii dintre ei pe durata întregii perioade interbelice, în mrejele ideilor revoluției ruse din februarie 1917. Ei perseverau cu încăpățănare în aceste idei, de multe ori chiar și atunci când realitățile Rusiei bolșevizate le dezmințeau oportunitatea, fiind încurajați abil de către dușmanii ascunși ai Bisericii Române și ai Statului Român.

Pe data de 15 august 1917, la Moscova, în Catedrala „Adormirea Maicii Domnului” din Kremlin a avut loc deschiderea solemnă a Înaltului Sobor al Bisericii Ortodoxe Ruse, care și-a ținut lucrările mai bine de un an, cu mici întreruperi între cele trei sesiuni. Pentru prima dată în istoria Rusiei ortodoxe la lucrările Sf. Sinod au participat **cu drept de vot** (*sublinierea noastră*) nu doar reprezentanți ai clerului, ci și mireni. Din cei 564 de membri ai Sinodului, 299, adică mai bine de jumătate, îl constituiau mireni.⁶

Organizatorii acestui Sinod, care i-a marcat profund și pe basarabeni prin ideile „democratice”, au motivat în felul următor prezența masivă a mirenilor la lucrările lui: „Soborul urmează să elaboreze și să adopte hotărâri de o însemnătate principală pentru viitorul Bisericii Ruse, de a căror responsabilitate trebuie să se pătrundă toți supușii Ei. De aceea, Înaltul Sobor este chemat să exprime voința întregii Biserici Ruse, a tuturor straturilor societății bisericești din Rusia. Acest lucru e cu atât mai remarcabil, cu cât el înseamnă întoarcerea la izvoarele tradiției apostolice, când Biserica însăși, ca organism unic, prin trupul membrilor săi fiind păstrătoarea Adevărului Suprem, lua decizii privitoare la existența ei de fiecă zi, decizii nu doar obligatorii pentru toți, ci și apropiate inimii fiecărui membru credincios al Ei. Drept exemplu servește Soborul Apostolic din Ierusalim.”⁷

Întoarcerea la izvoarele creștinismului a fascinat pe majoritatea covârșitoare a clericilor basarabeni. Astfel, protoiereul Serghie Bejan, unul dintre cei mai aprigi apărători ai principiilor democratice în viața bisericească, va scrie mai târziu într-un articol de polemică pe această temă: „Biserica Basarabeană a avut dreptul de a-și alege episcopii săi cu mult mai înainte de Unirea Basarabiei cu Patria-mamă, și acest drept este indiscutabil, legal și canonic. [...] Autonomia bisericească se înțelege nu numai ca dezlănțuirea bisericii de sub jugul și apăsările statului, dar ca singura ocârmuire a Bisericii prin reprezentanții clerului și ai poporului dreptcredincios care trebuie să fie chemați a lua parte mai activă în administrarea și viața Bisericii, slăbind prin aceasta, dacă nu înlăturând cu totul, absolutismul și centralismul atât al statului în persoana Ministerului de Culte, cât și pe cel bisericesc în persoana episcopilor, pentru că, după cum vedem din istoria Bisericii, absolutismul bi-

⁵ *Luminătorul*. 1917, mart., 9.

⁶ *История Русской Православной Церкви...*, p. 95.

⁷ *Idem*.

sericesc poate să fie mai puternic și să introducă în viața bisericii mai multe neînțelegeri și greutăți chiar decât absolutismul și despotismul statului.”⁸

Anticipând evenimentele, vom spune că, la scurt timp după ce în ședința din 1 ianuarie 1920 Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române a încredințat în mod provizoriu conducerea și girarea afacerilor Eparhiei Chișinăului și Hotinului Arhiepiscopului Gurie al Botoșanilor, basarabenii au hotărât, după modelul „Înaltului Sobor” de la Moscova din anul 1917, **să-și aleagă** (*subl. n.*) ierarhii. La 21 februarie ei convoacă Congresul Eparhial Extraordinar, în a cărui componență intrau atât clerici, cât și mireni, aleși în cadrul adunărilor electorale. La congresul Î.P.S. Gurie Grosu a fost ales Arhiepiscop al Chișinăului și Hotinului, iar P.S. Dionisie Erhan – Arhiepiscop-vicar cu titlul „al Ismailului”. Pentru că cei doi ierarhi ai Basarabiei au fost aleși de un for nerecunoscut de legile Statului Român și pentru că în practica Bisericii Ortodoxe Române a apărut un caz fără precedent, au apărut, desigur, și suspiciuni față de clerul din Basarabia.

Elocventă pentru înțelegerea stării de spirit a fruntașilor clerului basaraban din acei ani este și cuvântarea pe care a ținut-o la sosire, la Catedrala din Chișinău, Î.P.S. Gurie, după ce Sf. Sinod al B.O.R. i-a încredințat conducerea provizorie a afacerilor bisericești în Basarabia: „Noi, episcopii basarabeni, cu întreg clerul, ne simțim români, fiii României Mari, voim să conlucrăm la așezarea lucrurilor în această casă în așa fel ca să ne convină și nouă. Biserica basarabeană, după cum veți vedea, e ca o floare proaspătă, plină de viață și parfum. **Clerul și mireni iau parte activă la deliberările chestiilor economice** (*subl. n.*). Veți vedea bisericile frumos împodobite de evlavie credincioșilor și în toate sărbătorile pline de credincioși. Aceste instituții

și obiceiuri am vrea să le păstrăm și să le introducem și în România Mare.”⁹ Din nefericire, nu vor trece decât 16 ani și din cauza participării din cale afară de activă a mirenilor la „deliberările chestiunilor economice”, primul Mitropolit al Basarabiei reîntregite va fi suspendat din scaunul arhieresc. În cartea *Procesul și apărarea mea. Denunțarea complotului apocaliptic*, Î.P.S. Gurie va constata cu regret: „Basarabeni sub regim țarist nu-și puteau alege pe păstoritul lor în chip liber, nesilit și neimpus din altă parte. Ei au înțeles și au hotărât ca acum, sub regim românesc, să-și realizeze această veche și scumpă dorință a sufletului lor. Așa au și făcut. Acest lucru – se vede acum clar! – au înțeles să-l facă spre a putea după aceea să confiște în folosul lor atribuțiile și puterea chiriarhală, făcând din chiriarh unealta și prizonierul lor.”¹⁰

Până atunci însă o voce prea cuminț pentru a fi auzită susținea aproape în fiecare număr al *Luminătorului* că nu e bine, că este prea devreme pentru românii basarabeni să introducă principii democratice în Biserică, după o perioadă atât de îndelungată de absolutism bisericesc, că nici clerul, nici mireni nu aveau pentru asta pregătirea și experiența necesare. Era vocea sus-pomenitului protoiereu Constantin Popovici: „Revoluția rusească a răsturnat stăpânirea veche și a dat tuturor cetățenilor drepturi și slobozenii. Însă nu toți cetățenii știu ce va să zică slobozeniile. Mulți socotesc, că de acum sunt slobozii să facă tot ce le va veni în minte.”¹¹ Dacă articolele lui ar fi fost citite cu luare-aminte de către cei pentru care erau scrise, multe dintre animozitățile apărute între clerul basarabean și autoritățile bisericești române nici nu s-ar fi iscat.

⁹ *Luminătorul*. 1919, dec., 4.

¹⁰ GROSU, Gurie. *Procesul și apărarea mea. Denunțarea complotului apocaliptic*. București, 1937, p. 34.

¹¹ *Luminătorul*. 1917, iun., 53.

⁸ *Luminătorul*. 1920, iun., 17.

§ 2. Ce a găsit și ce a lăsat P.S. Nicodim Munteanu al Hușilor în Basarabia

La 11 iunie 1918, la Iași sosește o delegație bisericească, formată din preoții basarabeni Serghie Bejan, Ioan Andronic, Iustin Frățiman, Teodor Dumbravă și avocatul Teodor Păduraru, pentru a obține aprobarea convocării Sinodului local, la care urma să se aleagă (*subl. n.*) întâistătorul eparhiei și episcopii vicari. Mitropolitul Pimen a refuzat însă să-și dea acordul, răspunzându-le că Basarabia face parte integrantă din Statul Român și că trebuie să se supună legilor acestuia, inclusiv celor bisericești. S-a convenit totuși ca problema desemnării cu titlu provizoriu a unui chiriarh să fie cât mai curând soluționată, dată fiind situația problematică a Bisericii basarabene, rămasă fără arhipăstor. Într-adevăr, nu vor trece decât trei zile de la vizita delegației basarabene și Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române va decide să-l trimită la Chișinău pe Nicodim, Episcop al Hușilor, care va conduce afacerile bisericești ale arhiepiscopatului basarabean până la numirea titularului.

Iată cum descrie *Luminătorul* sosirea P.S. Nicodim la Chișinău: „Potrivit programului de primire, Preasfințitul Nicodim, Episcop al Hușilor, numit locțiitor de Arhiepiscop al Basarabiei, a sosit sâmbătă, 23 iunie, la ora 9 dimineața, în gara Chișinău. [...] Frumos și cu căldură a hiritisit apoi cuviosul arhimandrit Gurie, în numele bisericii vii din Basarabia pe noul ocârmuitor. Îndeosebi bine a arătat că Basarabia se ținea bisericește de Episcopia Hușilor care, prin răpirea de la 1812, și-a pierdut toți credincioșii ce-i avea dincoace de Prut. Acum a vrut Dumnezeu ca chiar de la Huși să vină Arhiepiscopul care să pună la loc legătura ruptă la 1812.”¹²

În timpul uneia dintre numeroasele vizite canonice, făcute de P.S. Nicodim

al Chișinăului și Hotinului în Eparhia păstorită, și anume în predica ținută în Catedrala din Bălți, Preasfinția Sa afirmă, printre altele: „Cu deosebită mulțumire sufletească am ținut să cercetez toate enoriile din cuprinsul frumoasei Moldove dintre Prut și Nistru, care acum 100 și mai bine de ani a fost smulsă de la sânul Patriei-mume. Am cercetat rând pe rând frumoasele orașe și sate și mai pretutindeni, spre marea mea mulțumire sufletească, am găsit poporul nostru vechi moldovenesc în limba și obiceiurile lui, cu toate greutățile și apăsările ce au trecut peste el.”¹³

Vom ilustra cele afirmate de P.S. Nicodim prin câteva tablouri statistice ale așezămintelor bisericești din Basarabia, așa cum le-a găsit Episcopul atunci când a sosit în această provincie românească.

Tabloul statistic al mănăstirilor de călugări în Basarabia anulului 1918

1. Mănăstirea Căpriana, județul Chișinău, întemeiată de Ștefan cel Mare, cu prima biserică întemeiată de Petru Rareș (1545), cu 73 de călugări, dintre care un arhimandrit, un protosinghel, doi ieromonahi, cinci ierodiaconi, 13 monahi, 30 de coriști, zece cântăreți de strană, 15 frați rasofori, 86 de frați de ascultare. Mănăstirea are două biserici.

2. Mănăstirea Condrița, județul Chișinău, întemeiată de ieromonahul Iosif în anul 1783, fără arhimandrit, cu un protosinghel și patru ieromonahi, în total 67 de călugări. Mănăstirea are două biserici.

3. Mănăstirea Curchi, județul Orhei, întemeiată de lordache Curcă în 1773 cu 145 de călugări, cu schitul Pripiceni, întemeiat de Teodor Soba în 1810. Mănăstirea are patru biserici.

4. Mănăstirea Dobrușa, județul Orhei, întemeiată de monahul Iosaf din Moldova în 1742, cu 109 călugări. Mănăstirea are trei biserici.

¹² *Luminătorul*. 1918, iun., 78.

¹³ *Luminătorul*. 1919, sept., 8.

5. Mănăstirea Frumoasa, județul Orhei, întemeiată de Efrem și Iordache Iurcu în 1804, cu 70 de călugări. Mănăstirea are două biserici.

6. Mănăstirea Hârbovăț, județul Orhei, întemeiată de monahi fugiți din mănăstirea Berșad (Podolia) în sec. XVIII, cu 88 de călugări. Mănăstirea are două biserici.

7. Mănăstirea Hâncu, județul Chișinău, întemeiată de stolnicul Mihail Hâncu în 1678, cu 74 de călugări. Mănăstirea are două biserici.

8. Mănăstirea Hârjauca, județul Orhei, întemeiată de monahul Teodosie în 1740, cu 77 de călugări, cu schitul Bocancea. Mănăstirea are trei biserici.

9. Mănăstirea Cetatea, județul Ismail, întemeiată prin ucuzul nr. 1014 al Sfântului Sinod din Sankt Petersburg în 1910, cu schiturile Terapont (1835) și Borisovca (1915). Mănăstirea are doar un protosinghel. Mănăstirea are trei biserici.

10. Mănăstirea Noul Neamț, județul Tighina, întemeiată de monahul Teofan Cristea și Andronic duhovnicul în anul 1859, cu 131 de călugări. Mănăstirea are patru biserici.

11. Mănăstirea Saharna, județul Soroca, înființată de monahul Bartolomeu în anul 1776, cu 60 de călugări, cu schiturile Horodiște (sec. XIII) și Țâpova, întemeiat de boierul Radu Racoviță în anul 1756. Mănăstirea are trei biserici.

12. Mănăstirea Suruceni, județul Chișinău, întemeiată de pitarul Casian Suruceanu în anul 1785, cu 60 de călugări. Mănăstirea are două biserici.

13. Mănăstirea Țigănești, județul Orhei, întemeiată de serdarul Lupu Diacul în anul 1725, cu 54 de călugări. Mănăstirea are două biserici.

Totaluri: cinci – arhimandriți, 13 – protosingheli, 107 – ieromonahi, 53 – ierodiaconi, 247 – monahi, 126 – coriști, 76 – cântăreți de strană, 115 – frați rasofoari, 463 – frați de ascultare.

Pe naționalități: 947 – români; 48 – ruși; nouă – bulgari; patru – găgăuzi.

În total, în cele 13 mănăstiri și șapte schituri de monahi erau 1008 slujitori.

Tabloul statistic al mănăstirilor de călugărițe în Basarabia anului 1918

1. Mănăstirea Călărășăuca, județul Soroca, întemeiată de un călugăr cu nume necunoscut de la mănăstirea Sf. Sava din Iași. Primul ctitor cunoscut – Hagi Marcu Donici (1782). Mănăstirea are 209 călugărițe (201 rusoaice și opt românce) și două biserici.

2. Mănăstirea Cușelăuca (Coșula), județul Soroca, întemeiată de Mitrodora Tocanos în 1786, cu 149 de călugărițe (128 – românce și 21 – rusoaice). Mănăstirea are două biserici.

3. Mănăstirea Hirova, județul Orhei, întemeiată în 1803, cu 167 de călugărițe românce. Mănăstirea are două biserici.

4. Mănăstirea Japca (Șapca), județul Soroca, întemeiată de monahul Iezechiel de la mănăstirea Deleni din Moldova în sec. XVIII, cu 209 călugărițe (șase românce, 211 rusoaice, două evreice). Mănăstirea are trei biserici.

5. Mănăstirea Răciula, județul Orhei, întemeiată de Andrei și Ioan Roșca în 1795, cu 261 de călugărițe (240 de românce, 14 rusoaice, cinci bulgăroaice și două evreice). Mănăstirea are două biserici.

6. Mănăstirea Tabăra, județul Orhei, întemeiată de vătaful Darie Carp în 1779, cu 250 de călugărițe (244 de românce, patru rusoaice și două bulgăroaice).

7. Mănăstirea Vărzărești, județul Chișinău, întemeiată pe timpul lui Alexandru cel Bun, în 1415. Primul ctitor cunoscut – protoiereul Constantin Măcărescu (1776), cu 136 de călugărițe (107 românce, 13 rusoaice și 16 bulgăroaice).

Totaluri: șapte – starețe, 281 – monahii, 417 – surori cu aprobare, 697 – surori de ascultare, 182 – cântărețe. În total

Tabloul statistic al bisericilor și preoților în Basarabia anului 1918

Județul	Numărul cercurilor	Numărul perechilor din cerc	Numărul bisericilor					Licențiați	Absolvenți ai seminarelor teologice	Fără studii, fără seminar	Numărul preoților parohi	Numărul preoților „al doilea”	Numărul preoților ajutători și supranumiți	Numărul total de preoți	Numărul diaconilor cu școala de cântăreți	Numărul cântăreților
			urbane	rurale	parohiale	filiale l de licee	Numărul total al bisericilor de cerc									
Bălți	4	125	1	145	125	21	140	-	118	10	125	3	-	128	1	128
Cahul	3	56	3	63	56	10	66	-	54	8	56	6	-	62	1	62
Cetatea Albă	4+1 cerc urban	92	12	85	92	5	97	-	107	7	92	15	5	92	1	107
Chișinău	4+ orașul	117	26	115	117	24	140	7	142	12	117	26	5	161	8	143
Hotin	5	142	3	159	142	20	162	-	131	19	142	8	-	150	2	150
Ismail	3	65	13	57	65	5	70	-	70	7	65	11	1	77	4	76
Orhei	5	156	2	176	156	22	178	-	156	3	156	3	-	159	1	159
Soroca	4	108	2	131	108	25	133	-	104	6	108	1	-	110	-	109
Tighina	5	85	3	84	83	4	87	-	93	7	85	4	2	100	2	96

în cele șapte mănăstiri de călugărițe erau 1381 de slujitoare.¹⁴

Mănăstirile Răciula și Vărzărești au fost de călugări până în anul 1825, iar mănăstirile Japca și Călărășăuca – până în anul 1916. În acestea din urmă călugărițele au fost aduse din mănăstirea Virov, guvernământul Helm, în timpul evacuării rușilor din Polonia în Primul Război Mondial. În *Luminătorul*, din octombrie 1916, la rubrica Știri, preotul Constantin Popovici avea să remarce consternat: „După cum au arătat lucrurile, mănăstirile Călărășăuca și Japca s-au prefăcut în mănăstiri femeiești nu pentru călugărițele de pe loc, dar pentru cele venite din Rusia.”¹⁵ În aceeași revistă, în noiembrie 1918, preotul Nicolae Murea va completa: „Mănăstirile Japca, Hârbovăț, Călărășăuca (de călugări), Răciula și Vărzărești – din românești ce au fost, s-au făcut încetul cu încetul rusești.”¹⁶

Tabloul frățimilor de călugării în Basarabia anului 1918:

1. Mitropolia (Chișinău), întemeiată de Gavriil Bănulescu-Bodoni în 1814, cu 23 de călugări. Are o biserică.

2. Via arhierescă (Chișinău), cu 12 călugări. Are o biserică.

3. Casa arhierescă (Ismail), întemeiată de Melchisedec Ștefănescu în 1865, cu nouă călugări. Are o biserică.

Tabloul frățimilor de călugărițe în Basarabia anului 1918:

1. Azilul de orfani (Chișinău), întemeiat de Arhiepiscopul Platon în 1914, cu 41 de slujitoare și opt călugărițe.

2. Ospătăria populară a Catedralei (Chișinău), întemeiată de Arhiepiscopul Anastasie (1917), cu 13 slujitoare și două călugărițe.

Total general pe rubrici: 38 de cercuri; 946 de parohii de cerc; 65 de parohii urbane; 1015 parohii rurale; 944 de biserici parohiale; 136 de biserici filiale și de licee; șapte licențiați; 975 de absolvenți ai seminarelor teologice; 79 fără studii; 946 de preoți parohi; 84 de preoți „al doilea”; 15 preoți ajutători și supranumiți; 16 preoți profesori de religie la licee.

Prin urmare, la sosirea P.S. Nicodim în Basarabia, aici erau 1080 de biserici, 1061 de preoți, 21 de diaconi cu școală de cântăreți și 1030 de cântăreți.¹⁷

¹⁴ *Luminătorul*. 1919, apr., 3-6.

¹⁵ *Luminătorul*. 1916, oct., 67.

¹⁶ *Luminătorul*. 1918, noiem., 21.

¹⁷ *Luminătorul*. 1919, apr., 3-6.

Episcopul Nicodim Munteanu n-a fost ales întâmplător de către Sf. Sinod al Bisericii Ortodoxe Române pentru diriguirea afacerilor bisericești în Basarabia. Absolvent al Academiei Teologice din Kiev, viitorul Mitropolit al Moldovei, apoi Patriarh al României (1939-1946), Nicodim era un bun cunoscător al culturii teologice ruse, precum și al formelor de organizare și de administrare în Biserica Rusă. El a reprezentat Biserica Română la Înaltul Sobor de la Moscova din anii 1917-1918 și tot el, timp de un an și jumătate cât s-a aflat în fruntea Eparhiei Basarabiei, nu doar a administrat-o cu pricepere, ci a avut și o bogată activitate misionară, pastorală și patriotică. Nicodim a început cu precauție, dar și cu fermitate, una dintre misiunile cele mai grele – reorganizarea administrativă a Bisericii din Basarabia, orientând-o spre apropierea de Biserica din Țară. Astfel, în timpul păstoririi Preasfinției Sale în Basarabia au fost desființate Consistoriul duhovnicesc, Sfatul eparhial superior, Consiliul școlar bisericesc, vechea administrație economică. Administrația Centrală Eparhială a fost organizată pe cinci direcții: 1) administrativă; 2) școlară și culturală; 3) economică; 4) judecătorească; 5) mitrală.

Arhiepiscopia Basarabiei urma să aibă trei episcopi vicari: de Ismail, de Cetatea Albă și de Bălți. Parohiile urmau să se organizeze în protopopiate. Arhiepiscopul Nicodim a stăruit ca în funcțiile importante din eparhie să fie prezent cvasitotal elementul autohton. Om de o aleasă cultură și de o ținută morală ireproșabilă, i-a fost foarte greu să păstorească într-o Basarabie dezorientată de începutul unei vieți noi, care nu le insufla păstoriiților prea mare încredere. Î.P.S. Gurie, în cartea *Procesul și apărarea mea...*, afirmă în cunoștință de cauză: „Ideea superioară a unirii și contopirii tuturor, fără nicio barieră locală, fără nicio autonomie provincială nu o puteau avea provinciile care fuseseră atâta amar

de vreme subjugate, care intrau într-o viață nouă și necunoscută, care se nășteau acum pentru o formă politică și socială despre care nu știau și nu-și puteau da seama cu precizie cum are să se dezvolte și ce viață are să le aducă. [...] Nu se putea cere de la provincialii veniți de sub jug să cugete, să lucreze și să se poarte ca cei crescuți și trăiți în libertate.”¹⁸

Or, Păstorul nou-venit cerea de la clerul basarabean nu doar disciplină și corectitudine, ci și ceea ce îi lipsea – spirit național și coeziune: „Țin îndeosebi ca preacucerniciilor voastre să vă atrag luarea aminte asupra mării sarcini ce aveți în această lature. Preoția îndeobște este o grea sarcină, iar aici e de două ori mai însemnată, pentru că aveți două moșteniri scumpe: aveți de apărât credința strămoșească și aveți de apărât și întărit națiunea noastră românească. Dacă vom lucra contrar tendințelor naționale, atunci nu numai că nu vom face nimic, dar Dumnezeu ne va pedepsi. [...] Națiunea română ocrotește atâtea națiuni străine, dar nici Dumnezeu, nici ea nu admite ca acestea să lucreze contra poporului român și voinței lui de a se dezvolta.”¹⁹

Nicodim Munteanu venise să păstorească în cea mai cosmopolită provincie românească, plină atât de nostalgici, de oameni complexați, cu un sentiment acut al frustrării, cât și de răuvoitori camuflați sau deschiși ai administrației române din Basarabia și ai Statului Român în general. În luna decembrie 1919, scârbit de intrigile pe care le urzeau în jurul lui o parte dintre politicienii locali, dar și o bună parte dintre clericii nemulțumiți de reforme, Arhiepiscopul Nicodim Munteanu pleacă la București și prezintă Sfântului Sinod cererea de demisie, pe care acesta i-o satisface.

(Va urma)

¹⁸ GROSU, Gurie. *Procesul și apărarea mea...*, p.35-36.

¹⁹ *Luminătorul*. 1919, sept., 9.